

CESTA K ZÁHRADNEJ PLAKETE

Čo treba urobiť, aby sa Vaša záhrada stala
certifikovanou prírodnou záhradou.

Obsah

Prírodné záhrady pre Trenčiansky kraj	3
Čo je to prírodná záhrada?	4
Cesta k záhradnej plakete	5
Cesta vedie cez splnenie kritérií prírodnej záhrady	5
1. stupeň: Záhradná plaketa „Prírodná záhrada“	5
2. stupeň: Záhradná plaketa „Ukážková prírodná záhrada“	6
Kritériá prírodnej záhrady	7
Hlavné kritériá	8
Nepoužívať pesticídy	8
Nepoužívať ľahko rozpustné minerálne hnojivá	9
Nepoužívať rašelinu k úprave pôdy	9
Prvky prírodnej záhrady	10
Divorastúce kry a/alebo živé ploty z divorastúcich krov	10
Prírodzená lúka	11
Kvitnúci prírodný trávnik s divisorastúcimi bylinami	11
Divoké porasty	12
Divoký kútik	12
Mimoriadne stanovišťa ako umelo vytvorený prvok	13
Listnaté stromy a domáce ihličnany	14
Domáce kvitnúce rastliny a kvitnúce trvalky	15
Obhospodarovanie a úžitková záhrada	15
Kompost a/alebo domáce kompostovanie	16
Úkryty pre zvieracích pomocníkov	17
Využitie dažďovej vody	18
Používanie k prírode šetrných materiálov	18
Mulčovanie	19
Zeleninové záhony a bylinky	20
Ovocná záhrada a bobuľové kríky	20
Zmiešaná kultúra / striedanie plodín / zelené hnojenie	21
Niečo navyše – doplnkové kritériá	22
Vodopriepustné spevnené plochy a cesty	22
Nevytváranie svetelného smogu	22
Záhrada (takmer) bez plastov	22
Starostlivosť o záhradu je priateľská k živočíchom	23
Ochrana klímy	23
Podmienky pre udelenie plakety „Ukážková prírodná záhrada“	26
Čo je ukážková prírodná záhrada?	26
Podmienky	27
Majiteľ(ka)/užívateľ(ka) záhrady	28
Turistická atraktivita	28
Služby	28
Typy ukázkových prírodných záhrad	29
A teraz ako na to ?	30
Poradenstvo a certifikácia záhrad	31
Informácie a literatúra	32

Prírodné záhrady pre Trenčiansky kraj

Vážení čitatelia a čitatelky, tvorba kvalitného životného prostredia je dnes v popredí záujmu nielen ľudí u nás doma, ale aj v zahraničí. Dôsledky klimatickej krízy sú čím ďalej, tým viac viditeľnejšie. Ak chceme mať čistejšie ovzdušie, vodu a pôdu, musíme urobiť všetko preto, aby sme prispeli k zlepšeniu zdravia pre súčasné a budúce generácie. Trenčiansky samosprávny kraj si uvedomuje zodpovednosť voči životnému prostrediu. Preto sme v župe vypracovali dlhodobý projekt

s názvom **Zelená župa**, ktorý postupne napĺňame.

Hlavným cieľom Zelenej župy je znížiť znečisťovanie kraja a zvýšiť environmentálne povedomie obyvateľov kraja. Samotný projekt je rozdelený na šesť základných okruhov. Elektromobilita, zníženie energetickej náročnosti budov, využívanie obnoviteľných zdrojov energie, cyklotrasa a cyklochodníky, elektronická župa a environmentálne vzdelávanie. V rámci environmentálneho vzdelávania má TSK schválenú Krajskú koncepciu Environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvetu v TSK do roku 2030. Koncepcia vznikla participáciou verejnej správy, štátnej správy, mimovládnych organizácií, podnikateľského sektora aj občianskej verejnosti. Predstavuje cieľavedomý, premyslený a koncepčný systém environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvetu v kraji. Tvorba Koncepcie sa realizovala v rokoch 2017–2019. V rámci rozširovania osvetu v tejto oblasti sme sa rozhodli poskytnúť Vám dotlač brožúry „Cesta k záhradnej plakete“ a „100 najlepších tipov pre záhradu“, nakoľko o jej prvé vydanie bol enormný záujem. Brožúra je doplnená o aktuálne informácie o tom, ako má prírodná záhrada vyzerat' a čo všetko je potrebné urobiť pre jej certifikáciu. Rakúski kolegovia vybrali z tisíc pripomienok a tipov tie najdôležitejšie a zhrnuli ich do „100 najlepších tipov pre záhradu.“ Nájdete v nej zhromaždené a s úspechom využívané cenné informácie a rady.

Prispejme spoločne k vyššej ochrane životného prostredia a kvality života aj v Trenčianskom kraji. Človek je predsa súčasťou prírody. Preto ak chceme žiť v lepších životných podmienkach, mali by sme k ochrane prírody a jej zvelaďovaniu pristupovať komplexne a zároveň dôslednejšie. Želám Vám príjemné čítanie a záhradkárenie.

Jaroslav Baška

predseda Trenčianskeho
samosprávneho kraja

Táto brožúrka bola vydaná z rozpočtu Trenčianskeho samosprávneho kraja v rámci projektu Zelená župa.

Čo je to prírodná záhrada?

Skúste sa raz na vašu záhradu pozrieť z iného uhla pohľadu.

V prírodnej záhrade sa človek cíti ako v raji. Záhrada tu nie je len prírodne utváraným miestom pre úžitok, odpočinok a rekreáciu. Je tiež životným priestorom a domovom mnohých rastlín a živočíchov. Je teda starostlivo strážená a ekologicky obhospodarovaná živá rozmanitosť - od divozelu po kapustu, od sýkorky po ropuchu. Nechtíky tu kvitnú vedľa šalátu, v hlohu si stavajú hniezdo vtáky, nad vodou sa vznášajú vážky a v kope kameňov sa ukrýva jašterica. Pre nich všetkých je to miesto, ktoré naplňajú pestrosťou života a jeho podôb.

Zvieratá majú v záhrade neoceniteľný význam. Sú súčasťou prirodzeného poriadku, prírodnej rovnováhy, ktorá môže nastať len s nimi. Chemické jedy túto rovnováhu ničia a sú zbytočné.

Samozrejmosťou tu je tiež dostatok miesta k posedeniu, na snívanie a duševné ničnerobene. Aj deti sa tu môžu vyblázniť a dosýta sa vyhrať. Zeleninové záhony, ovocné stromy a bobuľové kríky rozmaznávajú chuťové bunky ľudských obyvateľov zdravými sezónnymi plodmi.

Záhrada môže byť malým pokojným svetom, v ktorom sú ľudia, zvieratá aj rastliny vo vzájomnej symbióze, teda sa podporujú a prospievajú si!

Cesta k záhradnej plakete

alebo zapojte sa do siete prírodných záhrad

Cesta vedie cez splnenie kritérií prírodnej záhrady

Kritériá prírodnej záhrady je možné chápať ako rukoväť, ktorá nás touto záhradou prevedie. Ukazuje, aké je dôležité a súčasne jednoduché dať v našich záhradách priestor prírode.

Kto je vyznamenaný záhradnou plaketau „Prírodná záhrada“, má všetky dôvody na to, aby bol na svoju záhradu pyšný. Taká záhrada je cenným príspevkom k ochrane životného prostredia. Predovšetkým si však bude vážiť každé zviera či rastlinu, ktoré si takúto záhradu zvolili za svoj domov.

Udelenie plakety prírodnej záhrade je dvojstupňové. Prvým stupňom je základná plaketa „Prírodná záhrada“ (malý ježko) a druhý stupeň predstavuje plaketa „Ukázková prírodná záhrada“ (veľký ježko).

1. stupeň: Záhradná plaketa „Prírodná záhrada“

Máte prírodnú záhradu? Ak Vaša záhrada spĺňa najdôležitejšie kritériá prírodnej záhrady, môžete sa zapojiť! Získaním záhradnej plakety môžete dať viditeľne vedieť o tom, že hospodárite trvalo udržateľným spôsobom aj ekologicky.

2. stupeň: Záhradná plaketa „Ukážková prírodná záhrada“

Máte obzvlášť krásnu či pozoruhodnú prírodnú záhradu? Chcete sa podeliť o Vaše vedomosti z témy prírodných záhrad a o skúsenosti z vlastného prírodného záhradkárčenia? Chcete ukázať Vašu záhradu nielen rodine, priateľom a známym, ale aj odovzdať myšlienku prírodných záhrad širokej verejnosti? Pomocou záhradnej plakety 2. stupňa môžete dať jasne najavo, že ste ochotní tak urobiť. Navyše sa môžete stať súčasťou ponuky produktov záhradnej turistiky. Ak Vaša záhrada spĺňa najdôležitejšie podmienky na získanie plakety „Ukážková prírodná záhrada“, môžete sa zapojiť!

Krásna záhradná plaketa „s ježkom“ môže teraz zdobiť plot aj Vašej záhrady.

Ocenenie Vám bude udelené v rámci osobnej poradenskej návštevy a zostane Vám po celú dobu, kedy bude Vaša záhrada spĺňať kritériá pre prírodnú záhradu.

Tešíme sa, že budeme môcť aj Vám odovzdať záhradnú plaketu a certifikát, ktorý sa automaticky udeľuje spoločne s plaketou každej prírodnej záhrade!

The image shows a certificate titled "Certifikát k záhradnej plakete PRÍRODNÁ ZÁHRADA". It is a form for a garden plaque award. The certificate is divided into several sections with bullet points for criteria:

- SPÁCHA NÁSLEDOVNÉ KRITÉRIÁ „PRÍRODNEJ ZÁHRADY“:**
 - ZÁKLADNÉ KRITÉRIÁ** (Must fulfil general criteria):
 - nepoužívať pesticídy
 - nepoužívať vodu na kultiváciu v záhrade
 - nepoužívať látky spôsobujúce zmeny farieb
 - PEVNY PRÍRODNEJ ZÁHRADY** (Must fulfil minimum 7):
 - akýkoľvek druh ovocia (bez jabl. z divokými druhmi)
 - zimozelené listy
 - listnaté guľovité kríky a divokými druhmi bylinami
 - akýkoľvek druh krovu
 - akýkoľvek druh tráv (bez jah. alebo krovu)
 - listnaté stromy a kroviny (bez jabl.)
 - akýkoľvek druh kvet. rastlín a kultúrnych tráv
 - OBVOSPŔADKOVANÉ A UČŤKOVÁ ZÁHRADA** (Must fulfil minimum 2):
 - akýkoľvek druh akýchkoľvek kompostov
 - akýkoľvek druh akýchkoľvek kompostov
 - akýkoľvek druh akýchkoľvek kompostov
 - akýkoľvek druh akýchkoľvek kompostov
 - akýkoľvek druh akýchkoľvek kompostov
 - akýkoľvek druh akýchkoľvek kompostov
 - akýkoľvek druh akýchkoľvek kompostov
 - DOPLNKOVÉ KRITÉRIÁ**
 - akýkoľvek druh akýchkoľvek kompostov
 - akýkoľvek druh akýchkoľvek kompostov
 - akýkoľvek druh akýchkoľvek kompostov
 - akýkoľvek druh akýchkoľvek kompostov

At the bottom, there are fields for "Meno záhrady:" and "Certifikát udelený:" and the logo of "spotrebitel" and the website "WWW.PRÍRODNAZÁHRADA.EU".

Kritériá prírodnej záhrady

Základné kritériá

(Musia byť splnené všetky.)

- ☺ nepoužívať pesticídy
 - ☺ nepoužívať ľahko rozpustné minerálne hnojivá
 - ☺ nepoužívať rašelinu k úprave a obohacovaniu pôdy
-

Prvky prírodnej záhrady

(Musí byť dosiahnutých minimálne 7 ☺ zo 16.)

- ☺☺ divorastúce kry a/alebo živý plot z divorastúcich krov
 - ☺☺ prirodzená lúka
 - ☺☺ kvitnúci prírodný trávnik s divorastúcimi bylinami
 - ☺☺ divoké porasty
 - ☺☺ divoký kútik
 - ☺☺ mimoriadne stanovištia (mokré alebo suché)
ako umelo vytvorený prvok
 - ☺☺ listnaté stromy a domáce ihličnany
 - ☺☺ domáce kvitnúce rastliny a kvitnúce trvalky
-

Obhospodarovanie a úžitková záhrada

(Musí byť dosiahnutých minimálne 5 ☺ zo 16.)

- ☺☺ kompost a/alebo domáce kompostovanie
 - ☺☺ úkryty pre zvieracích pomocníkov
 - ☺☺ využitie dažďovej vody
 - ☺☺ používanie k prírode šetrných materiálov a postupov
 - ☺☺ mulčovanie
 - ☺☺ zeleninové záhony a bylinky
 - ☺☺ ovocná záhrada a bobuľové kríky
 - ☺☺ zmiešaná kultúra / striedanie plodín / zelené hnojenie
-

Doplňkové kritériá

(Ich splnenie je vítané, ale nie povinné.)

- ☺ vodopriepustné spevnené plochy a cesty
 - ☺ starostlivosť o záhradu je priateľská k živočíchom
 - ☺ nevytváranie svetelného smogu
 - ☺ záhrada (takmer) bez plastov
-

Hlavné kritériá

Základom sú tri kritériá.

Pre získanie plakety "Prírodná záhrada" musí byť splnené každé z týchto kritérií.

Nepoužívať pesticídy

Preventívne opatrenia na ochranu rastlín predchádzajú výskytu ochorení a zabezpečujú zdravé a vitálne jedince vo Vašej záhrade: výber odolných odrôd (prevažne regionálne typické druhy rastlín vhodné pre dané stanovište, odolné odrody úžitkových a okrasných rastlín), trvale udržateľná a šetrná starostlivosť o pôdu a podpora zvieracích pomocníkov. Vďaka týmto opatreniam je použitie chemických prípravkov na ochranu rastlín zbytočné.

Chemické jedy pôsobia nepriaznivo nielen na škodcov, ale aj na užitočné a v podstate všetky živé organizmy. Pri výrobe týchto prípravkov navyše dochádza k ničeniu životného prostredia. V prírodnej záhrade sa preto používajú len prostriedky povolené v ekologickej poľnohospodárskej výrobe.

Podrobné informácie o biologickej ochrane rastlín sa dozviete u Vášho poradcu alebo na webových stránkach www.prirodnazahrada.eu, heslo „Poradenstvo“.

Informácie o chemických prostriedkoch povolených pre ekologicke poľnohospodárstvo nájdete na internetových stránkach ÚKSÚP - Ústredného kontrolného a skúšobného ústavu poľnohospodárskeho: <https://www.uksup.sk/zoznam-pripravkov-na-ochranu-rastlin-povolenych-v-ekologickej-polnohospodarskej-vyrobe>.

Nepoužívať ľahko rozpustné minerálne hnojivá

Kompostovanie, používanie zákvasu, mulčovanie a zelené hnojenie sú základom pre zásobovanie rastlín živinami, rovnako ako pre zachovanie a rozvíjanie pôdneho zdravia v prírodnej záhrade.

Naopak vo vode ľahko rozpustné minerálne hnojivá sa môžu dostať do spodnej vody, čím znečisťujú zdroje pitnej vody. Pri ich výrobe dochádza taktiež k poškodzovaniu životného prostredia. Ak by ste pozorovali príznaky nedostatku niektorých živín, možno ich do pôdy plnohodnotne dodať prostredníctvom organických hnojív.

Tipy na ekologické hnojenie a správne kompostovanie sa dozviete u Vášho poradcu a v odbornej literatúre.

Nepoužívať rašelinu k úprave pôdy

Ťažbou rašeliny dochádza k nezvratnému poškodzovaniu prírodných rašelinísk. Tieto unikátne biotopy začali vznikať na konci poslednej doby ľadovej a sú často útočiskom ohrozených a chránených druhov rastlín a živočíchov. Zničené biotopy nie je možné obnoviť. Produkty obsahujúce rašelinu majú za sebou navyše veľmi dlhé dopravné cesty - tzv. negatívne ekologické stopy.

Preto sa v prírodnej záhrade rašelina nepoužíva ani k úprave pôdy, ani pre črepníkové rastliny. Pôdy s vyšším obsahom vápnika navyše nie sú pre rašeliniskové rastliny tým správnym stanovišťom. Pri použití hotových zemín musíme dbať na to, aby ponúkané zmesi rašelinu neobsahovali.

Prvky prírodnej záhrady

Pre pestrofarebnú rozmanitosť
je miesto v každej záhrade

Záhrada je niečo živé - neustále sa premieňa a vyvíja. Každé kritérium je preto vyhodnotené ako „častočne splnené“ (☺) alebo „úplne splnené“ (☺☺). Každý ☺ sa počíta! Je potrebné dosiahnuť aspoň 7 ☺.

Divorastúce kry a/alebo živé ploty z divisorastúcich krov

Živý plot z pôvodných druhov kríkov poteší po celý rok rozmanitosťou kvetov, svojimi plodmi aj pestrými farbami na jeseň. Okrem toho je tiež dôležitým životným priestorom pre hmyz, vtáctvo aj cicavce, ktorým poskytuje úkryt a potravu.

☺ Živé ploty alebo skupiny krov sa skladajú z jedného alebo dvoch rôznych domácich/typických pre región alebo ekologicky cenných druhov drevín. Pri malých záhradách môžu byť do hodnotenia zahrnuté aj domáce/regionálne typické alebo ekologicky cenné solitérne kríky.

☺☺ Živý plot z planých krov alebo skupina krov sa skladá minimálne z troch rôznych domácich/regionálne typických druhov drevín a môžu byť doplnené ekologicky cennými druhmi drevín. Rovnováha medzi oboma skupinami musí byť v záhrade evidentná.

Poznámka: Za domáce dreviny sú považované napr. dreviny prezentované na www.puvodnikere.cz alebo v publikácii Katalóg Biotopov Slovenska, vydanéj Inštitútom aplikovanej ekológie Daphne Bratislava.

Prirodzená lúka

Lúka nás každý rok poteší svojim pestrofarebným a rozmanitým kvetinovým šatom a stále častejšími návštevníkmi z triedy hmyzu. Mnohé lúčne rastliny sú nenahraditeľné pre hmyz, ktorý hrá dôležitú úlohu v ekologickej rovnováhe záhrady. Aj menšie lúčne plochy sú preto v prírodnej záhrade významným prvkom pre podporu užitočných živočíchov.

☺ Lúka na veľmi malých plochách, ostrovčeky lúky v trávniku.

☺☺ Kvetnaté lúky s divokými rastlinami sa kosia najviac dvakrát do roka. Môže ísť o prirodzené lúky na veľkých plochách.

Kvitnúci prírodný trávnik s divorastúcimi bylinami

Nie v každej záhrade je priestor či príležitosť mať prirodzenú lúku. V takom prípade sa môžeme pokúsiť aspoň sa k tomu ideálu priblížiť - a nechať trávnik v záhrade čo najviac „bez zásahu“, s podporou rozšírenia divorastúcich dvojkličnolistých rastlín v ňom. Cieľom je rovnako ako v predchádzajúcej kapitole - viac kvetov, viac rozmanitosti, viac hmyzu, viac biodiverzity...

☺ Dvojkličnolistové byliny sa v trávniku vyskytujú len ojedinele (napr. púpava alebo sedmokráska).

☺☺ Prírodný trávnik pozostáva zo zmesi tráv a najmenej piatich bylín ako púpavy, sedmokrásky obyčajnej (*Bellis perennis*), rebríčka obyčajného (*Achillea millefolium*), zbehovca plazivého (*Ajuga reptans*), zádušníka brečtanovitého (*Glechoma hederacea*), čiernohlávka obyčajného (*Prunella vulgaris*), skorocelu (*Plantago sp.*), ďateliny (*Trifolium sp.*) atď.

Divoké porasty

Z nejednej "buriny" sa pri bližšom pohľade vyklúje liečivá bylina alebo aspoň atraktívna divorastúca rastlina. Rastliny, ktoré sa objavajú samé od seba, zvyšujú rozmanitosť, pokrývajú a chránia pôdu a lákajú mnoho zvieracích pomocníkov.

☺ Lem z divokých kvetín pozdĺž živých plotov, príp. divoké rastliny sa vyskytujú v malej miere v záhonoch alebo v škárah dlažby.

☺☺ V kvetinových záhonoch a pod živými plotmi sú ponechané rastliny slabého vzrastu, ktoré však pokrývajú pôdu, napr. kapsička pastierska (*Capsella bursa-pastoris*), fialka roľná (*Viola arvensis*), fialka voňavá (*Viola odorata*), veronika (*Veronica sp.*), a ďalej sú ponechané rastliny rastúce v škárah dlažby.

Divoký kútik

Miesta v záhrade, ktoré sú ponechané do značnej miery bez ošetrovania, predstavujú dôležité útočisko pre mnohé živočíchy. Tu je možné ukladať kamene, staré drevo, materiál zo strihania a orezovania stromov a krov, pozhŕňané lístie; vytvárajú veľa malých úkrytov pre celý rad zvieracích obyvateľov záhrady.

Rozhodujúcim znakom je takmer žiadna starostlivosť (okrem upratovania až na jar, aby mohli živočíchy prezimovať) a pokojné stanovište. Často sa tu rozširujú rastliny s bujným rastom, napr. žihľava (*Urtica sp.*), palina (*Artemisia sp.*), lopúch (*Arctium sp.*) alebo kozonoha hostcová (*Aegopodium podagraria*), ktoré sú však pre hmyz nenahraditeľné.

☺ Plochy, ktoré kvôli svojej veľkosti, polohe alebo starostlivosti nie sú pre divoký kútik optimálne.

☺☺ Divoký kútik sa nachádza na pokojnom mieste a upratuje sa len raz za rok (ak vôbec), a to neskoro na jar.

Mimoriadne stanovištia (mokré alebo suché) **ako umelo vytvorený prvok**

Tieto oblasti môžu poskytovať vhodné prostredie zvieratám a rastlinám, ktoré by inak v záhrade ťažko našli priestor k životu. Toto kritérium zahŕňa suché kamenné múriky, zelené strechy a jazierka, prípadne jazierka určené na kúpanie.

☺ Mokradový biotop, ktorý pre svoju malú rozlohu, hĺbku, chýbajúcu podvodnú vegetáciu a príliš intenzívnu starostlivosť sťažuje usídlenie vodných organizmov.

Chudobné suché stanovištia s riedkym porastom (napr. piesočné duny pre samotárske včely) alebo kamenné múriky omietnuté s použitím cementu, ktoré sú vzhľadom k chýbajúcim špáram len veľmi málo obrastené.

☺☺ Záhradné jazierka a jazierka na kúpanie majú náležitú veľkosť a osadenie rastlinami a/alebo sú na záhrade suché kamenné múriky a/alebo zelená strecha.

Listnaté stromy a domáce ihličnany

Listnaté aj ihličnaté stromy poskytujú v horúcom lete chladivý tieň, v zimných mesiacoch a skoro na jar zase prepúšťajú svetlo.

Mnoho druhov zvierat je odkázaných na naše pôvodné stromy ako na zdroj potravy, príbytok aj miesto na zahniezdenie.

☺ V záhrade je jeden nepôvodný listnatý alebo ihličnatý strom, vhodný pre dané miesto.

☺☺ V záhrade je jeden alebo viac domácich a regionálne typických listnatých/ihličnatých stromov. Svoje miesto tu majú aj veľké ovocné stromy, nerezané na výnos. Pri veľmi malých záhradách ich môžu nahradiť popínavé rastliny.

Poznámka: Za domáce/pôvodné dreviny sú považované napr. dreviny prezentované na www.puvodnikere.cz alebo v publikácii Katalóg Biotopov Slovenska, vydanéj Inštitútom aplikovanej ekológie Daphne Bratislava. V prípade ihličnanov sú to napríklad meňovite: smrek obyčajný, borovica lesná, borovica horská - kosodrevina, borovica limbová - limba, smrekovec opadavý, tis obyčajný, jedľa biela a borievka obyčajná.

Domáce kvitnúce rastliny a kvitnúce trvalky

Vytrvalé alebo jednoročné byliny môžu po celý rok obohacovať záhradu. V záhradách sa často pestujú plnokveté formy rôznych druhov rastlín (napr. rod *Rosa* – ruže, *Paeonia* – pivonka, rod *Bellis* – sedmokráska, rod *Ranunculus* - iskerník a pod.), ktoré síce zaručujú plnohodnotnejší vizuálny zážitok pre ľudské oko ako ich pôvodné formy, no estetická stránka je tá jediná, ktorú Vašej záhrade poskytnú. Tieto druhy majú šľachtením zmenené tyčinky (samčí pohlavný orgán) na korunné lupienky, čím stratili schopnosť sa pohlavne rozmnožovať. Neprodukujú tak žiaden nektár a nevytvoria semená. Pre hmyzích opeľovačov sú pustatinou bez života. Naproti tomu pôvodné formy rastlín, laicky nazývané aj „neplnokveté“ sú bohatým zdrojom nektáru, ich semená predstavujú zimnú potravu pre našu faunu. Ak suché rastliny necháme prezimovať, vytvoríme tak zimné „hotelíky“ pre zvieracích pomocníkov.

☺ V záhrade je 5–9 rôznych druhov domácich a/alebo ekologicky cenných jednoročných a viacročných kvitnúcich rastlín v neplnokvetých formách.

☺☺ V záhrade sú najrôznejšie druhy domácich a/alebo ekologicky cenných jednoročných alebo viacročných kvitnúcich rastlín v neplnokvetých formách (aspoň 10 rôznych druhov).

Obhospodarovanie a úžitková záhrada

Každé kritérium je hodnotené ako “čiastočne splnené” (☺) alebo “úplne splnené” (☺☺). Každý ☺ sa počíta! Je potrebné dosiahnuť aspoň 5 ☺.

Kompost a/alebo domáce kompostovanie

Všetko, čo vzíde zo záhrady (materiál zo strihania živých plotov, pokosená tráva, vytrhané buriny), sa jej zas vráti vo forme hodnotného organického hnojiva. Kompost tak na záhrade uzatvára kolobeh živín a pomáha pri tvorbe zdravej a živej pôdy.

☺ Rastlinné odpady sa síce ukladajú na jednom mieste v záhrade, kompostovanie však nie je vykonávané úplne správne a kompost sa po dozretí ďalej už nepoužíva. Pri malých záhradách možno uznať aj vermikompostér alebo bokashi.

☺☺ V záhrade je správne založený kompost. Zrelý kompost sa v záhrade používa ako hnojivo a na zlepšovanie pôdy.

Úkryty pre zvieracích pomocníkov

Zvierací pomocníci (ako napr. hmyz, vtáky, žaby, piskory, krtkovia, ježe, netopiere či rôzne druhy plazov) sa v záhrade starajú o biologickú ochranu rastlín. Preto je vhodné poskytnúť im možnosti na úkryt a rozmnožovanie. Môžu to byť prirodzené štruktúry a materiály ako hromada odpadu zo strihania živých plotov ponechaná na jednom mieste, kopa dreva či kamenia alebo spráchnivený strom. Môžeme ich ale tiež zhotoviť sami veľmi jednoducho: trámy s vyvrtanými otvormi a zviazané duté stonky trstia alebo iných rastlín sú vhodné pre rôzne druhy hmyzu, drevené búbky zasa pre vtáky či netopiere.

☺ Kopy materiálu zo strihania kríkov alebo kopy kameňov, ktoré sú v záhrade uložené len prechodne pred ďalším použitím, nepredstavujú kvôli príliš krátkemu zotrvaníu na mieste prístrešok pre zvieracích pomocníkov. Plus aspoň jeden zhotovený domček pre divožijúce v záhrade užitočné živočíchy.

☺☺ V záhrade sa trvalo nachádzajú prirodzené (kopy odpadu zo strihania živých plotov, hromada dreva či kamenia alebo suchý či hnijúci strom) alebo zhotovené domčeky pre užitočné divožijúce živočíchy (napr. domčeky pre včely samotárky, ježkovník, čmelín, hniezdna búbka pre vtáky, búbka pre netopiere).

Využitie dažďovej vody

Správne rastliny na vhodnom mieste nie je treba tak často zalievať. Dážď tu väčšinou úplne postačuje, pravidelná zálievka je nutná iba v suchom období v úžitkovej časti záhrady.

Pre rastliny náročné na vodu zachytávame dažďovú vodu do nádob. Využitie dažďovej vody nielenže šetrí pitnú vodu, ale vlažná nevápenitá voda rastlinám obzvlášť prospieva.

☺ Dažďová voda sa používa len pre čiastkové oblasti záhrady (buď úžitková alebo okrasná oblasť). Možnosti zberu dažďovej vody nie sú úplne využité.

☺☺ Dažďová voda sa používa pre celú záhradu, je dostatočne vyriešený zber dažďovej vody.

Poznámka: Do hodnotenia sa nezahŕňajú pramene a studne.

Používanie k prírode šetrných materiálov a postupov

V prírodnej záhrade sa na ploty, cestičky, obklady terás, pergoly atď. používajú regionálne typické kamene a neošetrené drevo, odolné voči poveternostným podmienkam (smrekovec, dub alebo agát). Recyklovaný materiál neobsahujúci škodlivé látky (tehly, betón, prírodný kameň) sa používa znovu napríklad na vyplnenie priestoru za prírodnými kamennými múrikmi. Aby sa plaziacim sa a lezúcim zvieracím pomocníkom (napr. ježkovi) nebránilo v ceste do záhrady, nie sú okolo záhrady neprerušované podmurovky. Pôdna dlažba je priepustná pre vodu (sypané povrchy, kamene uložené v piesku).

☺ Použitý je jeden z nasledujúcich materiálov šetrných k prírode: regionálne typické kamene, neošetrené drevo, recyklovaný materiál bez škodlivých látok, „priechody pre ježkov“ v múrikoch alebo betónových základoch plotov, pre vodu priepustná dlažba.

☺☺ Použité sú dva alebo viac z vyššie uvedených materiálov šetrných k prírode.

Mulčovanie

Pokrytie pôdy organickým materiálom, ako je pokosená tráva, narezaný alebo drvený materiál, vytrhané buriny, lístie alebo slama, má pozitívny účinok na pôdu (udržiavanie pôdnej vlahy, ochrana pred silnými poveternostnými vplyvmi – t.j. eróziou pôdy, prísun organického materiálu, hnojivý účinok a potlačenie rastu buriny). Vhodné je aj mulčovanie minerálnym mulčom (štrkom), najmä v trvalkových záhonoch. Kôru nemožno vzhľadom na nebezpečenstvo obsahu pesticídnych rezíduí hodnotiť pozitívne. Pri mulčovaní kôrou navyše dochádza ku spotrebúvaniu živín z pôdy, nie k obohacovaniu pôdy.

☺ V jednej oblasti záhrady (záhony zeleniny, trvaliek alebo pod kríkmi) sa mulčuje pokosenou trávou, narezanými alebo drvenými materiálmi (slama, ľan), štiepkou z listnatých stromov, vytrhanými burinami, lístím alebo senom. Vzhľadom na nebezpečenstvo obsahu zvyškov pesticídov mulčovaciu kôru nehodnotíme pozitívne.

☺☺ V celej záhrade (záhony zeleniny, trvalky aj pod kríkmi) sa mulčuje pokosenou trávou, narezaným alebo drveným materiálom, vytrhanou burinou, lístím alebo slamou. Eventuálne je použitý minerálny mulč.

Poznámka: Pod mulčovacím materiálom nesmie byť žiadna umelohmotná textília alebo plastová fólia.

Zeleninové záhony a bylinky

Zeleninová a bylinková záhrada prispieva k nášmu vlastnému zdraviu; nemôže byť totiž nič čerstvejšieho a bohatšieho na vitamíny ako úroda z vlastnej záhrady. Samozásobenie je tiež príspevkom k ochrane klímy, pretože najkratšia dopravná cesta je vždy tá, ktorá vedie zo záhrady priamo do hrnca.

☺ Jednotlivé druhy zeleniny (napríklad niekoľko kríkov paradajok pred stenou domu) alebo bylinky (levanduľa alebo šalvia na suchom záhone).

☺☺ V záhrade je zeleninová a/alebo bylinková záhrada.

Ovocná záhrada a bobuľové kríky

Skoro na jar kvitnúce ovocné stromy a bobuľovité kry sú cennou pastvou pre hmyz a lákajú rad našich zvieracích pomocníkov. Šťavnaté jedlé plody stromov a kríkov zvädzajú tiež k zdravému maškrteniu.

☺ V záhrade je jeden ovocný strom a/alebo menej ako tri bobuľové kríky.

☺☺ V záhrade sú dva alebo viac ovocných stromov a/alebo tri a viac bobuľových kríkov.

Zmiešaná kultúra / striedanie plodín / zelené hnojenie

Zdravie rastlín a živú pôdu môžeme cielene podporovať pestovaním zmiešanej kultúry, striedaním plodín a zeleným hnojením. Zmiešaná kultúra je kombinácia určitých rastlín, ktoré si vzájomne prosievajú (napr. cibuľa a mrkva si vzájomne odpudzujú vrtavku mrkvovú (*Psila rosae*) a kvetárku cibuľovú (*Delia antiqua*)). Pomocou kvitnúcich rastlín v zmiešanej kultúre prilákame do záhrady zvieracích pomocníkov, napr. zlatoočky (čelad' *Chrysopidae*), ktorých larvy sa živia voškami. Striedaním plodín sa rozumie striedanie rastlín s rôznymi nárokmi na živiny na jednom mieste v čase. To posilňuje zdravie rastlín. Na vyladenie potreby živín sa striedavo pestujú rastliny silno, stredne a málo náročné na živiny. Zelené hnojenie je pre pôdu tou najlepšou kúrou: špeciálne zelené rastliny dodajú pôde potrebné organické látky a dostanú tak pôdu a život v nej opäť do kondície.

☺ Vykonáva sa jedna z troch foriem obhospodarovania (zmiešaná kultúra, striedanie plodín alebo zelené hnojenie).

☺☺ Vykonávajú sa dve alebo všetky tri formy obhospodarovania (zmiešaná kultúra, striedanie plodín a zelené hnojenie).

Niečo navyše - doplnkové kritériá

(Ich splnenie je vítané, ale nie povinné)

Vodopriepustné spevnené plochy a cesty

Cesty, terasy a miesta pre sedenie v záhrade sú konštruované/ vybudované s pomocou materiálov priepustných pre vodu (štrk, dlažba so štrbinami priepustnými pre vodu, drevené paľubky,...)

Nevytváranie svetelného smogu

V záhrade nie sú žiadne umelé zdroje svetla alebo sú využívané len obmedzenú dobu, tak aby deň zostal dňom a noc nocou. Kvôli umelým zdrojom svetla hasne hviezdna obloha a pri spánku si tak dobre neodpočinieme. Umelé svetlá iritujú rastliny a nesprávne smerujú vtáky na ich migračných trasách. V lese zabíja nespočetné množstvo hmyzu, ktorý je hlavným zdrojom potravy pre množstvo živočíchov. Celé ekosystémy kvôli tomu tzv. svetelnému znečisteniu vypadávajú z rytmu. Umelé svetlá buď v záhrade nemusíme mať vôbec, alebo môžeme využiť časovač na ich časovo obmedzené zapnutie.

Záhrada (takmer) bez plastov

V záhrade sa zbytočne nepoužívajú plasty – pri nákupe oporných tyčí k rastlinám, pestovateľských nádob, záhradného nábytku a záhradných doplnkov nevyberáme plastové materiály.

Starostlivosť o záhradu je priateľská k živočíchom

Pri starostlivosti o záhradu nie sú používané stroje – krovinorezy, fúkače lístia, motorové a robotické kosačky.

Ochrana klímy

Komentáre k prvkom, ktoré prispievajú k ochrane klímy, resp. k zmierňovaniu následkov klimatických zmien.

Nepoužívanie rašeliny

Rašelinisko viaže plyny, ktoré sú škodlivé pre klímu, napr. viaže trikrát väčšie množstvo CO₂ než rastliny a atmosféra. Navyiac, rašeliniská sú cennými a chránenými biotopmi.

Divorastúce kry a živé ploty z divisorastúcich krov

poskytujú cenný životný priestor pre rastliny a živočíchy – poskytujú im potravu, chránia pred vetrom a eróziou, zadržiavajú vodu.

Listnaté stromy a domáce ihličnany

Stromy zadržujú veľké množstvo vody a pomaly ju zase uvoľňujú. Čím väčšiu plochu listov strom má, tým viac ochladzuje okolité prostredie. Dôležité je poskytnúť mu pre korene dostatočný priestor so štruktúrovanou pôdou.

Kompost

Kompostovanie zaistuje prirodzený kolobeh živín.

Využívanie k prírode šetrných materiálov a postupov

Produkty vyrábané v regióne majú krátke dopravné trasy a šetria energiu a fosílnu palivá.

Využívanie dažďovej vody

Dažďová voda obsahuje menej vápnika a je pre rastliny a živočíchy najvhodnejšia.

Mulčovanie

Mulčovaním nenechávame pôdu nahú a chránime ju tak pred odparovaním a eróziou.

Zeleninové záhony a bylinky

umožňujú najkratšiu transportnú trasu: zo záhrady priamo na stôl.

Ovocná záhrada a bobuľové kríky

sú multifunkčné: poskytujú tieň, regulujú klímu, zadržujú vodu, ponúkajú potravu pre človeka aj živočíchy.

Vodopriepustné spevnené plochy a cesty

podporujú obnovu podzemnej vody a zlepšujú mikroklima.

Starostlivosť o záhradu je priateľská k živočíchom

Používaním „tradičných“ postupov starostlivosti o záhradu, bez používania motorovej techniky, obmedzujeme našu závislosť na fosílnych palivách, ktorých nadužívanie je hlavnou príčinou klimatickej krízy.

Nevytváranie svetelného smogu

Keď nepoužívame umelé osvetlenie v záhrade, šetríme tak energiu a sme šetrní k živočíchom, rastlinám aj k ľuďom.

Záhrada bez plastov

Tým, že znovu používame už raz použitý materiál alebo využívame rozložiteľné materiály, pôsobíme proti vysokej spotrebe energie pri výrobe plastov a proti uvoľňovaniu mikroplastov do životného prostredia.

Podmienky pre udelenie plakety "Ukážková prírodná záhrada"

Čo je ukázková prírodná záhrada?

Je to záhrada (od svojho okolia oddelený vonkajší priestor) s prvkami ovplyvnenými človekom. V prvej fáze bezpodmienečne spĺňa kritériá pre udelenie základnej plakety a zároveň obsahuje čo najviac prvkov prírodnej záhrady.

Ukážková prírodná záhrada však tieto základné kritériá prevyšuje určitými zvláštnosťami, vyniká spomedzi priemerných alebo štandardných záhrad. To môže byť dané usporiadaním záhrady, tematickým zameraním, ale aj špeciálnym využitím a spracovaním záhradných produktov, turistickou atraktivitou a pod.

Ukážková prírodná záhrada musí byť prístupná verejnosti v pravidelných časoch, pri špeciálnych príležitostiach či po dohovore vopred.

Zároveň musí byť majiteľ(ka)/prevádzkovateľ(ka) záhrady ochotný/á, zručný/á a odborne kompetentný/á sprievodca/sprievodkyňa svojim „záhradným kráľovstvom“, ochotný/á po deliť sa o svoje fundované skúsenosti so zriadením a prevádzkou prírodnej záhrady a jej jednotlivých prvkov.

Podmienky

Dodržiavanie 3 základných kritérií

Pozri kritériá prírodnej záhrady.

Vytvorenie čo najväčšieho počtu prvkov prírodnej záhrady

Pozri kritériá prírodnej záhrady.

Starostlivosť o záhradu

Pri obhospodarovaní záhrady sa usiluje o hospodárenie s uzavretým kolobehom. Pozri kritériá prírodnej záhrady.

Celkový stav

Záhrada je už riadne etablovaná, "zapojená", to znamená, že nie je čerstvo po výsadbe, rastliny dosahujú svoju obvyklú výšku a šírku. Je udržiavaná, esteticky lahodí ľudskému oku. Prírodná záhrada nie je záhrada, ktorá by bola úplne ponechaná prírode, tj. nie je to záhrada, ktorá by tvorila neusporiadaný chaos či džungľu.

Štýl a utváranie záhrady

Čím je charakteristická Vaša záhrada? Táto informácia bude použitá na vytvorenie „značky“ Vašej záhrady v sprievodcovi ukážkových záhrad - napr. architektonicky zaujímavá záhrada, jednoduchá prírodná záhrada, anglická záhrada, ružová záhrada, sedliacka záhrada, trvalková záhrada, klasická domáca záhrada a pod.

Ak sa bude záhrada prezentovať určitým štýlom, je dôležité, aby bola zachovaná vernosť štýlu.

- Vhodný výber sprievodných materiálov – prírodných, ekologických, recyklovateľných a pod. Zreteľné priestorové členenie, spevnené cesty, ohraničenie záhonov a ciest a pod.
- Detský kútik, časť prispôbená deťmi.
- Využitie a spracovanie produktov zo záhrady - pre osobnú spotrebu, na komerčné účely, ponuka produktov v rámci ukážkovej záhrady a pod.
- Použitie rastlín vhodných pre záhradu a zvyrazňujúce jej ráz:
 - štandardný záhradný sortiment,
 - divorastúce rastliny,
 - zelenina,
 - bylinky a koreniny,
 - dreviny, trvalky, ruže a ďalšie.

Majiteľ(ka)/užívateľ(ka) záhrady

Dôveryhodná osobnosť majiteľa/majiteľky, ochotná podeliť sa o svoje skúsenosti. Disponuje fundovanými znalosťami, ochotou k výmene skúseností, kultivovaným vystupovaním a priateľským prístupom k hosťom.

Turistická atraktivita

Predovšetkým pri historických parkových, kláštorných a zámockých záhradách - zážitok, prekvapenie (detaily v záhrade), opticky pútavé body, pohľadové osi, priestor pre oddych a vnímanie záhrady (pokoj, čas), hra, relaxácia.

Služby

Informácie - prospekty, internetová prezentácia, fundované prehliadky, aktuálne termíny akcií a otváracie hodiny na internete, možnosti parkovania, WC, občerstvenie, semináre, kurzy.

Typy ukázkových prírodných záhrad

Verejné záhrady

Záhrady a parky, ktoré bývajú väčšinou celoročne otvorené a voľne prístupné, o ktoré sa starajú verejné organizácie.

Poloverejné záhrady

Záhrady a parky, ktoré sú prístupné v určitých otváracích hodinách a o ktoré sa starajú súkromné alebo verejné organizácie.

Súkromné záhrady

Záhrady a parky, ktoré možno navštíviť po dohodnutí termínu alebo pri určitých akciách.

Ďalej sa môžu deliť na:

Predajné záhrady - ukázkové záhrady v záhradníckych podnikoch

Záhradnícke podniky môžu prezentovať ukázkovú záhradu nielen ako poradenský a akvizičný nástroj, ale tiež ako pôsobivú vizitku vlastnej výkonnosti a ponuky. Zákazníkom sa tu ukazuje rad možností vytvárania záhrad so širokou paletou rastlín a materiálov.

Príkladom sú "Kittenbergerové zážitkové záhrady" (www.kittenberger.at) vo vedľajšom Rakúsku, ktoré sú navyše veľkou turistickou atrakciou.

Cieľ - získavanie zákazníkov.

Predvádzacie záhrady - záhradnícke výstavy

Cieľ - predvádzanie záhradníckych podnikov a infraštruktúry.

Vedecké, experimentálne a ukázkové záhrady

Ukázkové záhrady univerzít, poľnohospodárskych koncernov a šľachtiteľov. Tieto "sprievodné záhrady" slúžia v prvom rade na vedecké ukážky a predvádzanie ako v ukázkovej záhrade je až na druhom mieste.

Cieľ - vzdelávanie, predvádzanie a získavanie zákazníkov.

Verejné učebné záhrady, školské záhrady, záhrady výučbových centier

Záhrady určené na vzdelávacie účely.

Cieľ - vzdelávanie.

Verejné a súkromné tematické ukážkové záhrady

Parky, zámocké parky, kláštorné záhrady, záhrady ku špeciálnym témam s verejným až súkromným charakterom, súkromné záhrady.

Cieľ - vzdelávanie, informácie, rekreácia, turistická atrakcia.

A teraz ako na to ?

» **Dôkladne si prečítajte priložené kritériá a podmienky pre získanie záhradnej plakety „Prírodná záhrada“ alebo „Ukážková prírodná záhrada“. Môžete sa uchádzať iba o jednu plaketu.**

» **Vyplňte prihlášku - je k stiahnutiu na webových stránkach www.prirodnazahrada.eu. Informáciu o vyplnení prihlášky na webe spolu s Vašimi kontaktnými údajmi pošlite na kontaktný e-mail CEA: cea@cea.sk a na e-mail certifikátorov: prirodnazahrada@gmail.com.**

V najbližšom období Vás bude kontaktovať organizáciou pridelený poradca - konzultant, ktorý s Vami prediskutuje ďalší postup, termín návštevy Vašej záhrady a pod. Tento poradca Vás bude s najväčšou pravdepodobnosťou "sprevádzať" po celý čas zapojenia Vašej záhrady do Sieť prírodných záhrad.

Certifikácia prírodnej záhrady

Pokiaľ majiteľ/ka záhrady prejaví záujem o certifikáciu, je si istý/á splnením podmienok, môže si podať prihlášku - žiadosť o udelenie záhradnej plakety. V prípade žiadosti o plaketu „Prírodná záhrada“ (malá plaketa) záhradu navštívi jeden poradca. Pokiaľ je požadovaná certifikácia „Ukázkovej prírodnej záhrady“ (veľká plaketa), musia sa z dôvodu zachovania objektivity zúčastniť dvaja certifikátori. Ak záhrada splní predpísané kritériá, prebehne jej certifikácia – odovzdanie plakety „Prírodnej, alebo Ukážkovej prírodnej záhrady“, odovzdanie tlačeneho certifikátu a publikácie Moja prírodná záhrada.

Získanie plakety „Ukázková prírodná záhrada“ nie je celkom automatické. Záleží aj na výnimočnosti danej záhrady, aj na osobnosti a sprievodcovských zručnostiach jej majiteľa/ majiteľky či prevádzkovateľa/prevádzkovateľky. Pokiaľ nie sú splnené podmienky na získanie malej či veľkej plakety, poradca/certifikátor Vám odporučí, čo ešte treba vylepšiť či zmeniť pre úspešnú certifikáciu v zmysle platných kritérií prírodná záhrada - Natur im Garten...

Informácie a literatúra

Dôležité rady k prírodnému záhradkárčeniu nájdete na webe www.prirodnazahrada.eu a v odbornej literatúre. Uvádzame niektoré knižné typy:

Príručka **Moje přírodní zahrada**

Lisa Anastasia Krčma, Martina Terezie Petrová:

Moje přírodní zahrada, Příručka zahradního vědění,
spolok Přírodní zahrada z.s., 2021

Publikácia, ktorá má vo svojom rozšírenom 2. vydaní 232 celofarebných strán formátu A4 s množstvom fotografií a nákresov. Sú v nej obsiahnuté ako základné princípy a postupy pre úplných začiatočníkov, tak aj menej známe fakty pre odbornú verejnosť. Ide o prvú komplexnú "Učebnicu" zakladania a údržby záhrady v spolupráci s prírodou a v súlade s trvalo udržateľným spôsobom života na planéte. 2. vydanie obsahuje register českých, latinských a slovenských botanických názvov.

100 najlepších tipov pre záhradu

Ďalšia brožúra z dielne CEA a TSK ponúka tipy nielen pre usporiadanie vlastnej prírodnej záhrady, ale aj pre starostlivosť o ňu prírode blízkym spôsobom a pre uchovanie plodov z nej.

Ďalšie publikácie k téme prírodných záhrad:

- Vlašínová, H.: *Zdravá záhrada*. Brno: Ekologický institut Veronica, 2014. 137 s. ISBN 9788087308295
- Křivánková, D.: *Školní zahrada jako přírodní učebna*. Brno: Lipka - školské zařízení pro environmentální vzdělávání, 2012. ISBN: 978-80-87604-33-5
- Kol. autorov: *Návrat záhrad*. Družstevná pri Hornáde: SOSNA, o. z., 2014
- Szabó, Š. - Szabóová, S. - Urdová, P.: *Živá záhrada*. Družstevná pri Hornáde: SOSNA, o. z., 2016.
- Bruchter, M.: *Zakládáme a udržujeme ekozáhradu*. Praha: Grada Publishing a. s., 2012. 120 s. ISBN 9788024742809

Použitá literatúra a zdroje:

www.puvodnikere.cz
www.prirodnizahrada.eu
www.prirodnazahrada.eu
www.naturimgarten.at

Stanová, V. - Valachovič, M., (eds.) 2002:
Katalóg Biotopov Slovenska.
DAPHNE – Inštitút aplikovanej ekológie,
Bratislava, 225 s.
www.puvodnikere.cz

Vydali:

Centrum environmentálnych aktivít Trenčín a Trenčiansky
samosprávny kraj v roku 2022 v náklade 1000 kusov.
www.prirodnazahrada.eu

Texty: z českého originálu „Cesta k zahradní plaketě“
preložil kolektív Zelenej župy

Fotografie:

Holušová Ružičková, Marianna - strana č. 10, 15 hore,
20 hore, 21 dole

Medal, Richard - strana č. 4, 5, 9, 11 hore, 12, 13 hore, 14,
15 dole, 17, 18, 22, 23, 24, 25, 27, 30

OZ Pangaea - titulná strana, str. č. 11 dole, 13 dole, 20 dole, 28
Paššová, Alena - strana č. 16

Sekulová, Hana - strana č. 8, 19 dole

Grafická úprava a tlač:

Leoprint s.r.o.

Táto brožúrka bola vydaná vďaka projektu Zelená župa.

Kontakty

Poradenstvo, certifikáciu záhrad, prednášky a semináre na tému prírodného záhradníctva v SR organizuje:

Centrum environmentálnych aktivít
Mierové námestie 29, 911 01 Trenčín
telefón: +421 905 469 707
E-mail: prirodnazahrada@gmail.com

www.cea.sk
www.prirodnazahrada.eu
www.biospotrebiteľ.sk

Čo treba urobiť, aby sa Vaša záhrada stala
certifikovanou prírodnou záhradou.